

УДК 327 (476)

Китай як новий геополітичний гравець в Центральній та Східній Європі (на прикладі стосунків з Україною та Білоруссю)

Ілля Заводовський,
аспірант відділу глобалістики та
безпекових стратегій
Національного інституту
стратегічних досліджень

(Рецензент:
д. політ. н. В. Нечитайло)

У статті досліджено зростання впливу КНР у регіоні ЦСЕ на прикладі стосунків з Україною та Білоруссю. Проаналізовано конфліктний потенціал стратегічних інтересів ключових геополітичних гравців, зроблено висновки стосовно сучасної ролі та місця Китаю у регіоні, та можливі тренди подальшого розвитку політичної ситуації.

Ключові слова: Китайська Народна Республіка, Україна, Республіка Білорусь, геополітичні інтереси, Центральна та Східна Європа.

The growing influence of China in the region CEE, with special focus on Ukraine and Belarus was considered in the article. The conflict potential of strategic interests of key geopolitical players is analyzed. The author makes conclusions on the current place and role of China in the region and possible trends of further development of the political situation.

Keywords: People's Republic of China, Republic of Belarus, Ukraine, geopolitical interests, Central and Eastern Europe.

В статье исследован рост влияния КНР, в регионе ЦВЕ на примере Украины и Беларуси. Проанализирован конфликтный потенциал стратегических интересов ключевых геополитических игроков. Сделаны выводы о современной роли и места Китая в регионе и возможные тренды дальнейшего развития политической ситуации.

Ключевые слова: Китайская Народная Республика, Республика Беларусь, Украина, геополитические интересы, Центральная и Восточная Европа.

В останні роки значно зріс інтерес КНР до регіону Центральної та Східної Європи. Це можна розглядати як новий напрямок китайської зовнішньої політики. Така активність в основному пояснюється економічним інтересом та намаганням Китаю вийти на європейські ринки через „східні двері” і стати основним економічним гравцем регіону шляхом збільшення прямих інвестицій та виробництва. Ця політика відповідає „експортній стратегії Китаю” (China’s going out strategy) [1, с. 8], за допомогою якої китайський уряд стимулює інвестування вітчизняних фірм за кордон. Україну та Білорусь Китайська Народна Республіка розглядає як країни, що володіють цікавими для Пекіну військовими та космічними технологіями. Білорусь в свою чергу відкриває перед КНР ринок країн „єдиного економічного простору”. У разі успішного закріплення в Білорусі, китайська сторона отримає можливість через спільні підприємства збільшити потік своєї продукції до Росії. В свою чергу як Українська та Білоруська держави втомлені протистоянням Росії та США на території Східної Європи, а також політичним тиском з боку країн ЄС, бачать сьогодні у Китаї певного політичного та економічного диверсифікатора.

Серед вітчизняних науковців, що досліджують проблеми українсько-китайських відносин варто відзначити Б. Гончарука, С. Шергіна, Л. Лещенка, Л. Чекаленка, І. Погорелова та ін. Однак їхні праці стосувалися білатеральних відносин між двома країнами. Регіональний контекст та вплив на Українсько-Китайські відносини Республіки Білорусі не був досліджений.

Значно більше уваги даній проблематиці у регіональному контексті приділяли закордонні дослідники. Так американський професор інституту стратегічних досліджень С. Бланк пояснює активність Китаю у співпраці з Україною та Білоруссю, прихованою напруженістю стосунків з Росією. За словами С. Бланка якщо в Центральній Азії та РФ інтереси Китаю добре відомі, то збільшення активності Китаю у Східній Європі залишаються недослідженими [9]. Дослідник Польського центру східних досліджень Тадеуш Іванські у своїй праці наголошує на тому що Пекін у відносинах з Києвом, Мінськом та Кишиневом буде надавати перевагу економічній співпраці, уникаючи активного політичного діалогу, щоб уникнути напружень з Російською Федерацією [4]. Аналітик польського інституту міжнародних відносин Дж. Сшудлік-Татар також акцентує увагу на економічній експансії Китаю. Російські науковці, досліджуючи роль Китаю у відносинах з Україною та Білоруссю, наголошують на військовій складовій та асиметричних відносинах. Слід виокремити праці співробітника російського Центру аналізу стратегій та технологій (АСТ) В. Кашина [13], а також Н. Радова та Н. Суздальцева.

Метою статі є дослідити причини та умови економічної та політичної присутності КНР в ЦСЄ та проаналізувати конфліктний потенціал стратегічний інтересів основних політичних гравців регіону в зв'язку з появою нового актора.

Загалом існує багато питань стосовно того які цілі та мету Китайська Народна Республіка переслідує в регіоні. Також існує багато прибічників та противників нарощування китайської присутності в економічній, політичній та гуманітарних сферах. Основним аргументом прибічників поглиблення зв'язків з КНР є те що КНР, не висуває ніяких політичних умов, країнам партнерам на відміну від ЄС, США та Росії. Таке твердження є умовним. Китай за своєю суттю є ідеологічною державою, і це проявляється при виборі союзних режимів. Американський науковець та публіцист Джошуа Купер Реймон характеризує розвиток китайської економіки та успіхи інвестиційної політики, ввів поняття „Пекінського Консенсусу” [8, с. 29].

Вже за рік дане поняття з суто економічного перетекло в політологічне значення, так Т. Дрю у своїй праці протиставляє розуміння „Пекінський консенсус”, який включає в себе прагматичний підхід до міжнародних відносин на основі принципу невтручання у внутрішні справи, західній філософії про політичну лібералізацію та економічні реформи, що необхідні для довгострокового, сталого розвитку країн що розвиваються [10, с. 4]. Ми можемо дійти висновку що такий стан речей підриває світоглядні впливи США та ЄС, які до цього роками поширювали демократичні цінності фінансуючи та відкриваючи доступ до новітніх технологій менш демократичним урядам країн 3-го світу, спонукаючи їх до реформ. Саме на вищенаведеному підході здебільшого і будувалася „м'яка сила” Заходу.

Завдяки КНР уряди країн, у яких існують проблеми з розвитком „західних ідеалів демократії”, отримують кошти на інвестиційні проекти без будь яких політичних зобов'язань. Проте це твердження відповідає дійсності лише тоді, коли ми говоримо про внутрішню політику держав-партнерів КНР. Китай має одну політичну вимогу для своїх союзників – це визнання Концепції „єдиного Китаю” і позиції китайського уряду щодо Тибету та Тайваню. На сьогодні це основні питання, в яких КНР шукає розуміння зовнішнього світу. Як зазначається в „Принципах встановлення дипломатичних відносин Китаю з іншими країнами”, уряд КНР є єдиним урядом, що представляє інтереси всіх народів Китаю і визнання цього принципу з-поміж інших країн є основною передумовою для розвитку взаємовідносин [6]. Україна, як і більшість країн Центральної та Східної Європи визнає „концепцію єдиного Китаю”. Що в свою чергу вже призвело до міжнародної колізії у 2010 р. коли Україна не надала свого представника для участі в нагородженні Нобелівської премії миру китайського дисидента Лю Сяобо. Західна спільнота розцінила такий крок як бойкотування Україною престижного заходу. Згодом конфлікт вдалося

владнати і на нагороджені був представник від української влади, однак іміджевих втрат уникнути не вдалося.

Не існує єдиної думки стосовно ідеологічної складової, що присутня у побудові китайської внутрішньої та зовнішньої політики. Так, Ф. Фукуяма вважає, що Китай переросте рамки західної моделі, створивши унікальну „державу-цивілізацію”, яка буде мати власну логіку та цикли розвитку. Дотримуючись цієї теорії, в Пекіні впевнені, що вони зараз знаходяться в початковій фазі чергового довгострокового зростаючого тренда, і боротьба за глобальне лідерство у них ще попереду [3]. На думку іншого впливового дослідника Д. Лангерквіста, ніякої „китайської моделі” не існує, є серія економічних експериментів, частина з яких вдалася, частина – ні. Китай не виробив ніяких нових підходів для забезпечення свого розвитку, крім збереження стабільності, поступальних змін і сподівання на місцевий культурний контекст. З цієї причини, не може бути ідеологічного протистояння часів холодної війни. „У китайського керівництва немає амбіцій і можливості, щоб „китайська модель” опанувала розумами і серцями людей за межами Китаю”, Також дослідник вважає, що китайське керівництво не нав’язує свою модель розвитку іншим країнам, тим більше, не прагне до створення світової системи соціалізму, так як це робив СРСР. Тому Китай не буде виключенням з правила: коли закінчиться перехід до ринку, влада країни повинна прийняти виклик і „другого переходу” до більш демократичної політики [7, с. 13].

Умовною точкою відліку активного нарощування економічної присутності Китаю в країнах Східної Європи прийнято вважати 2009 р., коли КНР надав кредит Молдові на 1 млрд. дол. Однак інтерес до України і Білорусі як до центрів виробництва радянської техніки, а також як до місць для вивчення радянської зброї Китай почав проявляти ще в 1992 р. Також символічним є й той факт що перший закордонний візит О. Лукашенко як новообраного президента відбувся саме в Китайську Народну Республіку у 1994 р [5, с. 4].

На сьогодні між Україною та КНР задекларовано відносини стратегічного партнерства, що закріплено у Спільній декларації про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства. Виходячи з логіки статі Міністра Закордонних справ К. Грищенко – Китай є четвертим пріоритетним вектором співпраці якому надає Україна перевагу [12].

Як для України так і Білорусі нова фаза співпраці з Китаєм почалась з зменшенням інтенсивності взаємовідносин з Заходом, хоча передували цьому різні обставини. Так керівництво РБ активізувало відносини з КНР після 2005 р. коли попало в опалу до ЄС та США після президентських виборів. Для України цей вибір був пов’язаний з переорієнтацією зовнішньополітичних векторів, після приходу до влади нової команди.

Хоча РБ умовно почала налагодження зв’язків з КНР на 5 років раніше України, що дало підґрунтя деяким експертам у 2010 р. говорити про привілейованість білорусько-китайських відносин, над українсько-

китайськими у регіоні. Однак фактично реальна фаза активізації відносин відбулася з 2009 р. У період 2009-2011 рр. між двома країнами було укладено кілька угод, за якими для РБ відкривалася кредитна лінія на суму 17 млрд. дол.*. На фоні цього фінансові домовленості, що були досягнуті під час візиту Президента України до КНР восени 2010 р. на суму біля 4 млрд. дол. здавалися значно скромнішими.

Однак незважаючи на успішну інвестиційну політику КНР в Білорусі країну захлиснули значні економічні негаразди в літку 2011 р., що на перший погляд здається не логічним. На думку М. Радова майже всі запропоновані на сьогодні проекти, крім будівництва готелю „Пекін” в м. Мінськ, називати інвестиціями, тобто довгостроковими вкладення капіталу в економіку з метою отримання прибутку, не можна. Пекін виділяє, хоча і на пільгових умовах, проте „пов’язані” кредити, які спрямовані на реалізацію проектів за участю китайських компаній та використанням китайського обладнання і технологій [15].

Співпраця з Китаєм, по більшості напрямках гальмувалась в самому Мінську, так як практично всі нинішні проекти не першочергові для Білорусії і є ініціативою Пекіна. Наприклад, завод з виробництва кальцинованої соди і завод з виробництва сульфатної целюлози, продукція яких буде майже повністю йти в країни ЄС. Прибуток з них буде ділитися практично порівну, але Білорусі доведеться ще й виплачувати взятий на будівництво кредит. Ще цікавіше ситуація з реконструкцією автомобільної дороги М-5/Е271 Мінськ-Гомель, отримати напряму прибуток з якою за рахунок збільшення вантажопотоку білоруській стороні вдасться лише в середньостроковій перспективі. І так практично по всіх спільних проектах. На сьогодні реально реалізовано кілька спільних підприємств з технічного обслуговування та збору самосвалів „БелАз”, складання кормозбиральних комбайнів за участі ВО „Гомсільмаш” зі складання тракторів „МТЗ”. На цьому створення спільних підприємств припинилося.

В Україні на сьогодні реалізуються два масштабних проекти: побудова залізничного сполучення між Києвом і столичним аеропортом „Бориспіль”, добудова газотурбінної електростанції в Криму. У українських проектах як і в білоруських також прослідковується інвестиційна політика Китаю з „пов’язаними кредитами”. Головними підрядниками виробництва виступають суто китайські фірми. Так в будівництві залізниці генеральним підрядником проекту є компанія China National Machinery Industry Complete Engineering Corporation (CMCEC), а газотурбінної електростанції

---

* Рамкова угода між Ексімбанком КНР та урядом Білорусі про розвиток довгострокового всебічного співробітництва, з кредитною лінією на 5,7 млрд. дол. від 17.12.2009; рамкова угода про фінансове співробітництво між міністерством фінансів Білорусі та Державним банком розвитку КНР, з кредитною лінією на суму 8,3 млрд. доларів від 03.2010 р.; Генеральна кредитна угода про надання пільгового купівельного кредиту на суму 1 млрд. доларів від 7.06.2010 р.

повинна стати машинобудівна корпорація SINOMACH або одне з її дочірніх підприємств [16].

Особливої уваги заслуговує співробітництво в сфері ВПК, так як замикає на собі цілу низку можливостей та викликів. За словами С. Бланка після того як Росія зменшила поставки в Китай зброї і техніки, зближення з Києвом та Мінськом дає Пекіну можливість проникати в російський оборонний сектор через „задні двері”.

За кілька днів після візиту Президента України В. Януковича до Китаю у російській версії журналу Forbs вийшла досить критична стаття старшого наукового співробітника російського Центру аналізу стратегій та технологій В. Кашина під назвою „Розпродаж України” де автор емоційно описував Українсько-Китайські переговори у військово-технічному співробітництві і загрози від такого стану речей інтересам Росії [13].

За рік прогнози російського експерта частково виправдалися. Під час візиту Ху Цзіньтао в Україну в червні 2011 р., пролунала заява китайського керманіча про плани закупляти авіаційні двигуни АІ-222-25F [18], та легкі надзвукові літаки [17]. Українською стороною також розглядається можливість щодо продажу ліцензії на виробництво цих двигунів у Китаї. Такий крок цілком відповідає китайській тактиці закупівель озброєнь у Росії, де Пекін прагне здобувати ліцензії на продукцію. Умовою для продажу ліцензії в даному випадку стало зобов'язання Китаю закупити в Україні 250 авіаційних двигунів цього зразка.

Однак, проблеми, спричинені військовим співробітництвом України з Китаєм, торкнулися не лише Росії. Китай стає конкурентом на ринку озброєнь і для України, створюючи власне виробництво військової продукції. Китай також намагається подолати технологічну залежність від інших країн світу, незаконно використовуючи іноземний науковий потенціал. У китайській програмі створення „економіки знань” поставлено завдання до 2020 р. знизити залежність країни від імпорту закордонних технологій з 80 до 30 % [14]. Вже сьогодні Китай може виробляти більшість видів високотехнологічних озброєнь самостійно і готовий почати експортувати це озброєння, створюючи конкуренцію подібну тій, що має місце на глобальних ринках товарів широкого вжитку. Значну проблему українським експортерам створює незахищеність інтелектуальної власності. У 2002 р. Україна поставила до Китаю два комплекти автоматизованих комплексів РЕБ Мандат-Б1Е (використовується для придушення наземних радіостанцій). Система призначалася для китайської армії. Тепер антена та комплекс РЕБ, схожа на встановлені в Мандат-Б1Е, фігурують у каталозі китайської компанії China Electronic Technology Import & Export Corporation. Експерти прогнозують, що слід чекати копіювання двигунів українського ВАТ „Зоря-Машпроект” для десантних кораблів на повітряній подушці [11].

На сьогодні важко оцінити збитки, що може понести РФ, через подальшу активізацію стосунків КНР з Республікою Білорусь та Україною

в військово-технічній, економічній та гуманітарних сферах. Однак, безперечно така співпраця послабить її політичний вплив на ці країни. По-перше, Росія була найбільшим покупцем продукції що вироблялись на заводах України та Білорусі (здебільшого комплектуючих). Цей факт змушував уряди пострадянських країн йти на певні політичні поступки з метою збереження російських замовлень та власних потужностей. Зауважимо, що одним з основних аргументів критиків інтеграції до НАТО була саме можливість втрати України військово-технічної кооперації з Росією, що б призвело до втрати великої кількості робочих місць. Сьогоднішні замовлення Китайської Народної Республіки значно перевищують російські.

По-друге, контрактування КНР великих об'ємів газу з країнами Центральної Азії зменшує транзит центральноазійської нафти через територію Російської федерації і, у свою чергу, зменшує залежність центральноазійських країн від Росії. Це також зменшує зацікавленість Китаю у російських енергоресурсах, що гальмує перспективні проекти з будівництва спільних газопроводів.

Однак, не дивлячись на це, у найближчі десять років РФ все ще залишатиметься основним політичним гравцем з Білоруссю та Україною, в силу енергозалежності цих країн від експорту російських енергоресурсів. Актуальним у найближчі роки залишатиметься зацікавленість КНР в російських енергоресурсах для підтримки власних виробничих потужностей.

Таким чином, зростання політико-економічної присутності КНР у регіоні не слід сприймати, як загрозу регіональним інтересам РФ та ЄС у найближчий час. Хоча Китай і може значно посилити свої позиції, однак через географічну та культурно-історичну віддаленість ніяк не зможе запропонувати гідну альтернативу євроінтеграційному чи євразійському проектам.

Зважаючи на вияви дружби і партнерства з китайського боку у зв'язку з відмовою України від ядерної зброї, основним завданням для української дипломатії у цьому напрямку у найближчий час може стати реалізація механізмів гарантій, наданих Китаєм у 1994 р. згідно Будапештського меморандуму. Також важливим залишається залучення України до масштабного Китайського проекту з побудови залізничного сполучення між КНР та Європою, яке може пролягти українською територією.

Враховуючи невдалий досвід втрати Україною інтелектуальної власності, варто обережніше ставитися до українсько-китайського співробітництва у сфері інноваційних технологій, активніше відстоювати інтереси власного виробника через юридичне забезпечення співпраці у сфері інтелектуальної власності, що зменшить можливість втрати українських інноваційних напрацювань.

Також слід розглянути можливість диверсифікації кредитів під інфраструктурні проекти, з метою обмеження залежності від китайських фінансів, що надаються під державні гарантії.

Література:

1. **Browne K.** Chinese Overseas Direct Investment – What Kind of Opportunity? - London, UK : Chatham House, January 2008. - P. 8.
2. **Fishman T.** China, Inc. : How the Rise of the Next Superpower Challenges America and the World/ T. Fishman. – Scribner Book Company, 2005. – 352 p.
3. **Fukuyama F. & Zhang W.** (2011). The China model : A dialogue between Francis Fukuyama and Zhang Weiwei. New Perspectives Quarterly. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//www.digitalnpq.org/archive/2011_fall/13_fukuyamaweiwei.html](http://www.digitalnpq.org/archive/2011_fall/13_fukuyamaweiwei.html)
4. **Iwacski T.** Ukraine, Belarus and Moldova and the Chinese economic expansion in Eastern Europe/T. Iwanski //Centre for Eastern Studies. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2012-05-28/ukraine-belarus-and-moldova-and-chinese-economic-expansion-east>
5. **J Main S.** The Dragon, the Peacock and the Lion : Aspects of Contemporary Belarusian Foreign Policy/ S. J.Main//Conflict Studies Research Centre/Russian Series. – Defense Academy of the United Kindom, 2006. – №06/56. – 29 p.
6. **Kissinger H.** Does the 21st Century Belong to China?, The Munk Debate on China/H. Kissinger, N. Ferguson, L. Daoku, D. Zakaria. – Toronto. : House of Anansi Press, 2011. – 112 p.
7. **Langerkvist J.** The Limits of the China Model, Stockholm, Glasshouse Forum/ J. Langerkvist// Report from conference proceedings on authoritarian capitalism. – Stockholm : The Swedish Institute of International Affairs, 2008. – 24 p.
8. **Ramo J-C.** The Beijing Consensus: notes on the new physics of Chinese power/ J-C Ramo. – London. : The Foreign Policy Centre, 2004. – 74 p.
9. **Stephen J.** Blank Why China Courts Eastern Europe / Stephen J. Blank//The Diplomat. – 2012. – 25 February. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thediplomat.com/2012/02/25/why-china-courts-eastern-europe>
10. **Thompson D.** China's soft power in Africa : from „Beijing Consensus” to health diplomacy/D. Thompson// China Brief. – 2005. – Vol. V. – No.21. – P. 4.

11. **Бегма В.** Військово-технічне співробітництво в умовах глобалізації: український вимір / За заг. ред. Литвиненка О. / Аналітична доповідь / В. Бегма. – К. : НІСД, 2011. – 80 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vtc-e8633.pdfP-4/>
12. **Грищенко К.** Стратегічна рівновага як шанс України у багатополлярному світі / К. Грищенко / Дзеркало тижня. – 2012. – 9 березня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/POLITICS/strategichna_rivnovaga_yak_shans_ukrayini_u_bagatopolyarnomu_sviti-98501.html
13. **Кашин В.** Распродажа Украины / В. Кашин // Forbes. – 2010. – 4 сентября. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.forbes.ru/ekonomika-opinion/vlast/55684-yanukovich-i-kyatai>
14. **Курнішова Ю.** Актуальні засади формування стратегічного партнерства України і КНР / Аналітична доповідь / Ю. Курнішова. – К. : НІСД, 2010. – 26 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/Table/01092010/0901_dopov.pdf
15. **Радов Н.** Сможет ли Белоруссия получить китайские миллиарды / Н. Радов // Регнум. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://regnum.su/news/polit/1452436.html>
16. **Танасійчук О.** Будівництво парогазової електростанції у місті Шолкіне має розпочатися до кінця року – Макуха / О. Танасійчук // Укрінформ. – 2012. – 12 квітня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrinform.ua/ukr/news/budivnitstvo_parogazovoi_elektrostantsiui_u_misti_shcholkine_mae_rozpochatisya_do_kintsya_roku_makuha_40276
17. Украина продолжит продавать Китаю военные тайны. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nr2.ru/kyev/343636.html>
18. Украинская компания поставит Китаю 250 двигателей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korrespondent.net/business/companies/1280975-ukrainskaya-kompaniya-postavit-kitayu-250-dvigatелеj>